

Om metonymier och kremastitik

av Bengt-Åke Wennberg och Per Thorsell

Metonymi är ett retoriskt fenomen som gör det möjligt för olika opinionsbildare att fuska med debatten, dölja sin okunnighet och trots en intellektuell oförmåga att klargöra en fråga vinna PR-mässiga fördelar. Metonymier är det verktyg som de olika partiernas reklamare använder för att vinna röster. Vårt kollegium kommer därför att handla om hur en metonymisk förväxling mellan bruks- och bytesvärden spelar oss medborgare ett spratt och gör de offentliga och politiska diskussionerna om vindkraft och äldrevård meningslösa för oss.

Vi är också allvarligt störda av att det medvetna användandet av förvirrande metonymier förgiftar det offentliga samtalet och skapar ett nyspråk som är flera gånger värre än det som Orwell förutsåg i sin roman 1984. Därför anser vi att vi som medborgare bör sätta oss in i denna användning av metonymier i den offentliga debatten. Kollegiet börjar sina diskussioner med hjälp av två konkreta exempel, vindkraften och äldrevården.

Mediabyråerna jobbar just nu på högtryck för att med olika kampanjer återta det förlorade anseende som avslöjandena kring Carema Care medförde. Ågarna till bolaget ser framför sig förlust av framtida kontrakt och Alliansen ser risker med att förlora politisk trovärdighet i debatten om privatiseringens fördelar. Men debatten har därmed vinklats så att den inte handlar om några centrala politiska frågor.

Man påstår exempelvis från Carema – vilket stöds av regeringen – att man vill skapa ett system för *kvalitetssäkring* som gör att dessa "tillfälliga" misstag inte behöver inträffa. Vi har under alla våra år som personalchef och konsult inte sett att något sådant kvalitetssäkringssystem har lyckats. Visst vore det bra om det fungerade – men just nu är denna lösning, i varje fall på kort sikt, ganska orealistisk. Dessa påståenden gör att man kan undvika en mer djupgående politisk debatt om de problem med hur äldrevården är organiserad som har uppdragats.

Gunnar Wetterberg, samhällspolitisk chef på SACO, hävdar exempelvis i sin bok "Kurvans kraft" att vi, när det gäller äldrevården, står inför ett gigantiskt politiskt problem. Den äldrevård vi har kommer inte att långsiktigt fungera med tanke på den befolkningsutveckling vi kan förutse.

Liknande diversionsmanövrer som Carema och Alliansen använder för att undvika diskussion om det faktiska problemet används även av andra. Socialdemokraterna hävdar exempelvis att en bättre kontroll över hur vinstmedel skall hanteras skulle lösa problemet. Inget talar för att detta skulle kunna vara lösningen.

Exemplen på hur politiker genom denna typ av undvikande och förvirrande uttalanden inte förmår hantera viktiga samhällsfrågor kan mångfaldigats. Agerandet visar inte bara på politikernas oförmåga utan på ett ännu mer oroande faktum, nämligen att det offentliga och demokratiska politiska samtalet, som brett borde förts om olika för oss medborgare

viktiga frågor, är stendött. Istället läggs stor energi på att exempelvis diskutera kungens eventuella nattklubbsbesök, Juholts bostadsbidrag och valet av nya partiledare.

Det handlar i Sverige naturligtvis inte ännu om samma totalitära förtryck som beskrivs i Orwells roman. Vad som händer är snarare ett slags "fancy footwork". Boxare ägnar sig åt fancy footwork när de inte vill boxas på riktigt utan bara vill lura publiken att tro att de gör det. Vi tolkar därför agerandet inte som ett förtryck utan som en vanmakt inför det politiska uppdraget och en oförmåga att anta den intellektuella utmaning det innebär att i dagens komplexa värld föra välgrundade politiska samtal.

Huvudproblemet verkar vara att den politiska kampen numera inte längre verkar stå mellan personer och ideologier utan mellan respektive partis reklam- och PR-byråer. De och dagens massmedia styrs av kommersiella hänsyn snarare än ideologiska. De berättar sådant som är populärt och säljer åsikter för den som betalar bäst. Partiernas PR-byråer – och Caremas ägare – ägnar sig inte åt att befrämja demokratiska samtal. Deras uppgift är istället att trumma in och få gehör för sina egna intressen och olika koncept.

Detta är möjligt på grund av medborgarnas ljumma politiska intresse. "Politik och seriösa debatter säljer inte tidningar". Det gör däremot sensationer och skandaler. Det intellektuella motståndet mot de osakligheter som presenteras är obefintligt. Även om sådana presenteras så får de ringa utrymme. De passar inte in i "mainstream". Partifolket, men också de anställda inom olika kritiserade områden, har därför numera mycket lite att säga till om. Det gäller att hålla sig till partilinjen och att inte skada verksamhetens anseende.

Så långt är det som händer inte svårt att förstå. Marknadsföring och opinionsbildning är viktigt. Det har alltid varit så att de som är skickliga på detta, och har skaffat sig stora resurser på området, också har fått stor makt. Vi behöver bara tänka på Hitler och Göbbels och Stalin och Lenin. Det är inte för inte som makthavare som Putin, Berlusconi och andra som vill behålla makten skaffar sig kontroll över media och alla opinionsinstitut. Putin har till och med sett till att han kan kontrollera så kallade "folkliga" demonstrationer genom sitt eget ungdomsförbund.

Det verkligt konstiga, som vi vill ta upp i detta kollegium, är att vi svenska medborgare, i ett demokratiskt och öppet land med fri press och där processen mot maktmissbruk ännu inte gått särskilt långt, inte förmår avslöja vad som är på gång. Anne-Marie Pålsons påpekande i boken knapptryckarkompaniet att partimedlemmar och riksdagsmän inte längre känner att de är valda för sina åsikter väcker varken någon djupare eftertanke eller debatt hos intelligentian.

Få protesterar mot att riksdagsmän numera inte är folkets representanter som det från början var tänkt. De flesta accepterar att de används som megafoner för det nyspråk som deras parti vill etablera i media. De skall i sin lokala polemik föra den offentliga debatt som partiledningen och dess PR-byråer vill skapa.

Nyspråket – precis som var fallet med leninismen och nazismen – är en omfattande och komplex väv av begrepp som inte får innehålla hål och missbildningar. Konceptet har

med stor möda arbetats fram av byråer och ledning och kan därför inte tillåtas bli nedsmutsat av enskilda partimedlemmars privata åsikter. Reklam- och PR-makarna måste, precis som totalitära staters säkerhetsorgan, ständigt vara på bättet och hålla koll på att alla frågor och alla argument faller inom den önskade ramen. De som sticker ut och inte "pratar på rätt sätt" skadar "varumärket" och skall tystas.

Det som borde förbrylla oss medborgare är att det som tystas sällan hänger ihop med personen eller sakfrågan. Om tystandet har orsaker som vi inte känner till hjälper det inte att hävda behov av öppenhet. Då säger man bara något annat, lika irrelevant, istället. Det är då man använder metonymier. Ett flagrant exempel på detta är diskussionen om vindkraft. Denna diskussion har under det senaste året förts av Per Thorsell med moderater och andra företrädare för riksdagspartierna. Tystandet är ett faktum.

Den vindkraftsdiskussion som Per vill ta upp är inte på något sätt motriktad någon ideologisk fråga som Alliansen har engagerat sig i. Resonemangen Per för fram är helt i enlighet med Alliansens grundläggande ideologi så som den beskrivs i partiprogrammet. Det är således inte programmet och ideologin han angriper. Vi är också medvetna om att man kan ha en annan uppfattning än Per – men då skall också denna uppfattning diskuteras hederligt och välgrundat. Vad Per har velat komma åt när det gäller vindkraften är den bristande logiken och ohederligheten i argumentationen.

Men när det gäller vindkraften är det inte politiken som man vill diskutera. Det är uppenbart att det är den bristande logiken i politiken som inte får exponeras. Det finns således en osynlig, underliggande och djupare fråga – som skulle rasera hela den politiska idébyggnaden – om den kom upp till ytan. Det är här som metonymin och frågan om bruksvärde och bytesvärde kommer in.

Fancy footwork innebär att vi medborgare, tittare och läsare tror att det pågår en ärlig och autentisk fri debatt – när det inte gör det. Vi trollas bort och förförs. Så här skriver en av våra mer kända retoriker, José Ramírez¹.

För mig är problemet en retorisk fråga som kan kallas "vårt metonymiska begär", dvs vår vana att ersätta det vi tänker på med något annat som ligger i närheten eller som är relaterat till det som saken gäller. Detta problem av kunskaps- och retorisk karaktär är så spritt att vi inte förmår se skogen för bara träd. Alla tror sig veta vad en metafor är, men metonymin (den främsta mekanismen i en vilseledande retorik) är fortfarande helt okänd. Inte ens s k "retorikexperter" förstår vad den går ut på.

Den metonymiska förvrängning som har betydelse för den diskussion om vindkraft som Per vill föra är den metonymiska sammanblandning som uppstått när ordet "ekonomi" reducerats till "penninghantering". Så här skriver Ramírez.

¹ Ramírez JL (2011): Reflexioner över den förvanskade ekonomin.
<http://www.samarbetsdynamik.se/Ramirez2/Ramirezdata/JLR%2029.pdf>

Ordet "ekonomi" har grekiskt ursprung: oikos nomos, dvs. ordagrant "hus-hållning", och åsyftade ett lämpligt bruk av de tillgängliga materiella och mänskliga resurserna (även slavarna, t ex). Det är Aristoteles i boken "Politiken" som klargör skillnaden mellan en enkel byteshandel och en mer invecklad ekonomi där särskilda bytesmedel (pengar) behöver sättas emellan för att marknaden (torgets varubyten) ska fungera. Aristoteles etablerar en semantisk skillnad mellan bruksvärden (Ekonomi) och bytesmedlen (Krematistik).

När någon köper in sig i ett vindkraftverk gör man det för att få ström. Andelen i kraftverket har för denne ett "bruksvärde". Andelen ger personen ström. I den politiska och skattetekniska debatten, och i "marknadens" språk, ges emellertid den ström man får ut ett "bytesvärde" som politikerna menar ligger under marknadsvärdet. Detta argument är i sig en stollighet eftersom man samtidigt hävdar att marknaden är avreglerad. Trots detta hävdar regeringen att man skall skatta för det mervärde, dvs. den "förtjänst", som det innebär att vara delägare.

Denna inställning motiverar den så kallade uttagsskatten. Per har om och om igen påpekat att det logiska felslutet ligger i att skatten är irrelevant av två skäl. Dels på grund av att brukaren får tillgång till energi genom en egen direkt investering på en, just i detta fall, fullständigt avreglerad och "fri" marknad. Dels också på grund av att uttagsskatten är direkt klimatfientlig eftersom "marknadspriset" så som det i dag är konstruerat stödjer all sorts energiproduktion.

Systemet med marknadspriser subventionerar därmed olämpliga utsläpp snarare än att det begränsar dem. Trots att den energi man själv tar ut är klimatvänlig och billigare än den man får på marknaden så tvingas man som delägare i kooperativet att subventionera ström som inte är klimatvänlig. Detta motverkar övergången till icke fossil energi.

Ett annat och liknande problem återspeglas i den socialdemokratiska debatten om vinstmedel. Investeringen i en kollektiv vindsnurra, som för kollektivet skall ge ett bruksvärde, omtolkas i den existerande ekonomiska tankemodellen (som vi menar är olämplig) till ett bytesvärde.

Argumentet är då att man skulle kunna sälja sin andel i kollektivet med vinst. Men detta är ju inte alls syftet med investeringen. Investeringen är till för att man som medborgare skall stödja övergången till fossilfri el. Det är sant att bara vissa har råd med en sådan investering – men varför skall de straffas för att de ur samhällssynpunkt använder sina resurser väl?

Om man, som Per, protesterar mot att då bli uppfattad enbart som en aktiespekulant hamnar man genast, och oförskyllt, i den konceptuella hetluften eftersom sådana protester hotar den ekonomiska tankestruktur - Krematistiken – som dagens politiker och massmedia gjort till sin huvudsakliga ideologi. Samma problem finns när det gäller bostadsrätter och andra tänkbara kooperativa ägarformer. Pers påpekande hotar därmed hela grunden för den etablerade ekonomiska idébildningen.

Det är tydligt att man i brist på ett alternativ inte vågar sabotera den existerande tanke-modellen trots att denna tankemodell inte lämpar sig för att hantera sådana ekonomiska samband där ägarna av kooperativet äger detta för att själva bruka den verksamhet som kooperativet ägnar sig åt och därmed få glädje av det bruksvärde detta representerar. Att komma till rätta med denna tankenöt är förstås en politisk – inte en ekonomisk – diskussion. Det är denna diskussion som man inte är beredd att föra.

Alltså:

Enligt dagens ekonomiska teori blir man delägare i ett vindkraftverk endast för att få avkastning på sin andel eftersom man kanske kan sälja andelen med vinst. Själva bruksvärdet är därmed borttrollat. Det är genom att öka BNP (bytesvärdestillgångarna) som Sverige skall få välstånd.

Hushållning handlar inom krematistiken bara om att hushålla med penningarna – inte med de faktiska resurserna. Det är därför som miljöfrågan blir så brännande och svårhanterlig. Hushållning och miljötänkande hör ihop men för att bryta denna koppling skulle det behövas en fördjupad politisk diskussion om de nu dominerande – och tveksamma – nationalekonomiska modellerna. Detta är en politisk diskussion som inget parti just nu är berett att föra trots att kända ekonomer, icke minst årets nobelpristagare, pekat på dessa modellers brister och oklarheter.

Pers argument viftas därför bort. Helt enkelt för att debatten då skulle hamna på en helt annan planhalva. Man känner sig, både inom politiken och inom massmedia, tvungen att hålla sig till de etablerade modellerna. Ett köp av en andel i kooperativet måste därför absolut beskattas och behandlas som om det vore en penningplacering trots att det egentligen är något helt annat. Denna inställning tystar debatten.

Samma ekonomiska fråga som Pers argument om vindkraften har bäring också för alla andra liknande kooperativ och för olika samhällsinvesteringar som exempelvis äldre-vård, skolor, sjukvård, ambulanstjänst osv. där vi som medborgare sätter in pengar och väntar oss ett "bruksvärde" men där diskussionerna fokuseras på bytesvärden och den ensidiga tron på "vinsten" som den drivande faktorn för att skapa en bra verksamhet.

Tappar man bort det bruksvärde som sedan lång tid format ett socialt kapital, och som är en konsekvens av en lång kulturell utveckling, så blir det naturligtvis också fritt fram för att sälja och köpa skolbolag och vårdbolag och lägga ut alla våra surt förvärvade samhällsnyttigheter på entreprenad.

Man förnekar då det faktum att det är svenska medborgare som i generationer byggt upp detta sociala kapital. Man ser bara till bytesvärdet. Det är som om att med god vinst sälja den skog våra förfäder planterat utan att plantera något nytt.

Ramirez hänvisar till att Aristoteles tidigt insåg faran.

Med en fantastisk intuition om vad som kunde hända, varnar Aristoteles mot ett rollbyte mellan de utbytbara värden och bytesmedlet, genom att Krematistiken tar över den grundläggande rollen som tillfaller Ekonomin. Aristoteles hånar t o m den förekom-

mande enögda förtjusningen i pengar, när han relaterar sagan om kungen Midas, som av gudarna fick förmågan att förvandla till guld allt vad han rörde vid. Det tog inte lång tid innan Midas bad gudarna att blir befriad från en begåvning som hindrade honom från att röra något utan att det blev guld. Han kunde inte äta längre, eftersom guld inte är ätbart.

Midasmyten återskapas numera i de så kallade utsläppsrätterna. Tanken med utsläppsrätter var att de som producerade smutsig el skulle tvingas betala tribut till de som producerade ren el. De företag som lever på att producera smutsig el skulle med andra ord gå med på en ordning där de försvagade sin egen ekonomi för att stärka ekonomin hos de företag de konkurrerar med – vilket de naturligtvis innerst inne inte kan gå med på. Upplägget var som gjort för att generera missbruk. Det är också vad som hänt.

För att få "de smutsiga" elkraftsproducenterna att gå med på upplägget måste de därför ges de initiala utsläppsrätterna "gratis". Dessa rätter som man fått gratis kan bolagen sedan sätta på banken och sälja när de vill, till sådana som vill släppa ut koldioxid. Det vi medborgare inte upplyses om är att utsläppsrätterna därmed blev ett sätt att göra pengar av koldioxidutsläpp. Eftersom rätterna erbjuds gratis är det som att trycka och dela ut sedlar. Här återuppstår Midasmyten.

Genom utsläppsrättigheterna får bolagen inte bara rätt att köpa sig till möjligheten att göra utsläpp. Genom att bolagen verkar på en oligopolmarknad kan de dessutom sätta priset så att de får betalt för den fördyring som de påstår att utsläppsrätterna medför. De kan då få betalt för något de fått gratis. Man har gjort guld av luft utan att miljön blivit bättre. Aristoteles skulle skratta sig fördärvad.

Nu har vi enligt Anders Borg fått ett till synes välmående samhälle. Precis som Joakim Anka kan vi nu till skillnad från andra länder bada i pengar. Men tänk om det vi äger blir allt mer värdelöst – om vi tittar på själva bruksvärdet? Tänk om alla pengar vi har i statskassan bara är luft och värdelösa växlar på framtiden?